

**Висновки громадської екологічної експертизи ситуації, що
склалася внаслідок добудови Ташлицької ГАЕС та підняття рівня
Олександрівського водосховища вище НПР -8м.**

Реалізуючі закріплене Конституцією України право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на участь в проведенні громадської екологічної експертизи, керуючись Законами України «Про екологічну експертизу», «Про охорону навколишнього природного середовища», Конвенцією про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Оргуська конвенція), Миколаївська філія Національного екологічного центру України провела громадську екологічну експертизу ситуації, що склалася внаслідок добудови Ташлицької ГАЕС та підняття рівня Олександрівського водосховища вище НПР – 8 м.

Мета та завдання експертизи:

визначення ступеня екологічного ризику і безпеки добудови та запуску Ташлицької ГАЕС; встановлення відповідності здійснюваної діяльності вимогам екологічного законодавства, будівельним нормам і правилам; оцінка впливу запуску ТГАЕС та підняття рівня Олександрівського водосховища на стан навколишнього природного середовища і якість природних ресурсів; оцінка ефективності, повноти, обґрунтованості та достатності заходів щодо охорони навколишнього природного середовища.

Строки проведення експертизи: травень - липень 2007 року.

Склад еколого-експертної групи:

Деркач О. М., директор Південної філії інституту екології НЕЦ України, спеціальність - біологія, досвід роботи 23 роки, лауреат Європейської премії ім. Генрі Форда за збереження довкілля (2000 р.);

Мелень О. М., керівник юридичного відділу Міжнародної благодійної організації «Екологія-Право-Людина», спеціальність - правознавство, кваліфікація - юрист, досвід роботи 5 років, лауреат екологічної премії ім. Голдмана від Європи (2006 р.);

Огняник М. С., зав. відділом охорони підземних вод Інституту геологічних наук НАН України, доктор геолого-мінералогічних наук, професор, досвід роботи 48 років;

Таращук С. В., голова Національного екологічного центру України, кандидат біологічних наук, член науково-технічної ради Державної служби заповідної справи України, член Національної комісії з питань Червоної книги України, досвід роботи 27 років;

Товкайло М. Т., старший науковий співробітник Інституту археології НАН України, кандидат історичних наук, досвід роботи 27 років;

Черниш О. О., експерт Національного екологічного центру України, спеціальність - агрохімія та ґрунтознавство, досвід роботи 20 років.

Ознайомившись з проектними матеріалами та офіційними документами, що стосуються спорудження Ташлицької ГАЕС та заповнення Олександрівського водосховища вище НПР -8м, Миколаївська філія Національного екологічного центру України зазначає, що в процесі їх аналізу була виявлена низка порушень чинного законодавства, які були вчинені як самими замовниками добудови Ташлицької ГАЕС - НАЕК "Енергоатом", так і державними органами, які приймали рішення по даному питанню, а саме:

1. Порушення законодавства про природно-заповідний фонд

На час винесення висновку екологічної експертизи Уточненого проекту добудови Ташлицької ГАЕС та на час заповнення Олександрівського водосховища земельна

ділянка, яка підлягала затопленню площею 27,72 га входила до складу регіонального ландшафтного парку (РЛП) "Гранітно-степове Побужжя". На сьогодні землі площею 27,72 га, які знаходилися в складі РЛП і потрібні для розміщення хвостової частини Олександрівського водосховища, виведені зі складу РЛП рішенням Миколаївської обласної ради від 6 липня 2006 р. №10.

Дане рішення було прийняте всупереч законодавству України про природно-заповідний фонд (ПЗФ). Законом України "Про природно-заповідний фонд України" прийнятим Верховною Радою України 16 червня 1992 року № 2456-ХІІ, встановлено порядок зміни меж, категорії та скасування статусу територій та об'єктів природно-заповідного фонду (ст. 54). Згідно цього порядку зміна меж, категорії та скасування статусу територій та об'єктів ПЗФ проводиться відповідно до ст. 51-53 цього Закону, тобто в тому ж порядку що і створення чи оголошення територій та об'єктів ПЗФ. Цей порядок передбачає порядок подання, попереднього розгляду клопотань та прийняття рішень про створення чи оголошення об'єктів природно-заповідного фонду. Таким чином такий самий порядок повинен бути і при зміні меж, категорії та скасуванні статусу об'єктів ПЗФ.

Згідно цього порядку підготовка і подання клопотань про зміну меж, категорії та скасування статусу об'єктів ПЗФ може здійснюватись органами центрального органу виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища, науковими установами, природоохоронними громадськими об'єднаннями або іншими заінтересованими підприємствами, установами, організаціями та громадянами. Клопотання подаються до державних органів, уповноважених проводити їх попередній розгляд. В даному випадку - до управління екології та природних ресурсів в Миколаївській області.

Законодавство встановлює як вимоги до зазначеного клопотання, так і до порядку його розгляду та погодження. Згідно ст. 51 вищезазначеного Закону, клопотання має містити обґрунтування необхідності зміни меж, категорії чи скасування статусу об'єктів ПЗФ, характеристику природних комплексів та об'єктів, відомості про місцезнаходження, розміри, характер використання, власників та користувачів природних ресурсів, а також відповідний картографічний матеріал. Клопотання про необхідність створення чи оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду попередньо розглядається у місячний строк управлінням екології та природних ресурсів в Миколаївській області.

У разі схвалення клопотань управліннями проводиться їх погодження з власниками та первинними користувачами природних ресурсів у межах територій, рекомендованих для заповідання (або в даному випадку, для зміни меж, категорії та скасування статусу).

Тільки після цього, проекти створення (і відповідно, зміни меж, категорії та скасування статусу) територій та об'єктів природно-заповідного фонду передаються центральним органом виконавчої влади в галузі охорони навколишнього природного середовища чи його органами на місцях у встановленому порядку уповноваженим приймати рішення про створення чи оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду. В даному випадку проект зміни меж РЛП повинен був подаватися до Миколаївської обласної ради для прийняття остаточного рішення.

Як нам стало відомо, дане рішення приймалося облрадою за відсутності відповідного клопотання, погодженого управлінням екології та природних ресурсів в Миколаївській області.

Зміна меж РЛП із виключенням цінних територій також суперечить Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", який визначає одним з основних принципів охорони навколишнього природного середовища, принцип збереження просторової та видової різноманітності і цілісності природних об'єктів і комплексів.

Законом України "Про природно-заповідний фонд України" визначено що природно-заповідний фонд України охороняється як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання. Прийняття такого рішення обласною радою та скасування заповідного режиму на частині території РЛП можна кваліфікувати як знищення національного надбання, всупереч порядку, передбаченому законодавством України без належного обґрунтування з метою подальшого господарського використання цієї території всупереч принципам охорони природи, наукової обґрунтованості.

Рішення Миколаївської обласної ради було оскаржено в судовому порядку. Суд першої інстанції¹ дійшов висновку про наявність законних підстав для визнання незаконним рішення Миколаївської обласної ради у зв'язку з тим, що в результаті порушень вчинених Миколаївською обласною радою при вирішенні питання про виключення земель зі складу РЛП, її рішення суд визнав ані законним, ані обґрунтованим, ані розсудливим.

2. Порушення законодавства про Червону книгу та охорону біорізноманіття

А) Території, які підлягають затопленню Олександрівським водосховищем при піднятті рівня НПР до 14,7 м і вище, є середовищем існування численних видів рослин і тварин, які занесені до Червоної книги України. Закон "Про Червону книгу України" та Закон "Про охорону навколишнього природного середовища" встановлюють, що рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, види тваринного і рослинного світу, які постійно або тимчасово перебувають (зростають) у природних умовах у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони, підлягають особливій охороні і заносяться до Червоної книги України. Тому, знищення середовищ їх існування, у тому числі і затоплення прибережних територій Олександрівським водосховищем є знищенням червонокнижних видів, за що передбачено відповідальність.

У висновку державної екологічної експертизи² (стор.2) вказується, що "встановлення рівня Олександрівського водосховища на відмітці 16,0 м і тим більше на відмітці 20,7 м викличе суттєвий негативний вплив на місцеву фауну та флору", а "будівництво Ташлицької ГАЕС нанесе некомпенсовані збитки тваринному світу України". Тут же зазначається, що "численні види червонокнижних рослин зазнають певних втрат, внаслідок затоплення ареалів їх розповсюдження".

У Висновку екологічної експертизи 1997 р.³ загальний вплив даного проекту на тваринний світ оцінюється "як неприйнятний, оскільки він не дає можливості реалізувати вимоги діючого законодавства ... щодо особливої охорони рідкісних і зникаючих видів тварин". Тут же вказується, що вплив на ентомофауну (комахи), герпетофауну (земноводні і плазуни), реофілну іхтіофауну характеризується "значною шкодою червонокнижним та іншим регіональним охоронюваним видам, неможливістю забезпечити їх охорону, як того вимагає Положення про Червону книгу України, а також: повну компенсацію шкоди, яка неминуче буде їм нанесена".

¹ Постанова Центрального районного суду м. Миколаєва від 22.01.07 р.

² Висновок державної екологічної експертизи стосовно Уточненого проекту спорудження Ташлицької ГАЕС № 9/2-1/2-3-430 від 30.04.98 р. Міністерства охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України

³ Попередній висновок додаткової державної екологічної експертизи щодо Уточненого проекту спорудження ТГАЕС від 6.02.97р №10-1/2-3-383, стор.7

Як уточнює висновок екологічної експертизи 1997 р. внаслідок заповнення Олександрівського водосховища буде знищено більше 40% голонасінника одеського (занесений до Червоної книги України), 15% популяцій гвоздики бузької, буде заподіяно непоправної шкоди місцям зростання мерінгії бузькій, повністю затоплені місця зростання вероники Гриня.

Про це також свідчить і позиція⁴ Відділення загальної біології НАНУ: *"вважати неприпустимим продовження будівництва Ташлицької ГАЕС та заповнення Олександрівського водосховища на річці Південний Буг, що призведе до знищення унікальної екосистеми каньйону Південного Бугу та історичних ландшафтів"*.

Відповідно до Заяви про екологічні наслідки діяльності будівництва і експлуатації Ташлицької ГАЕС⁵ при затопленні водосховища буде знищено від 10 до 40% популяцій деяких рідкісних та зникаючих видів рослин. Заява визначає: *"В пам'ятнике природы «Устье р. Бакишала», а также на островах в верховье Александровского водохранилища будут затоплены местопроизрастания редких и исчезающих видов растений, занесенных в Красные книги различных рангов: голоосемянника одесского, смолевки бугской, гвоздики бугской, прострела чернеющего, вероники Гриня - общей численностью около 75 тыс. экземпляров (Данные Института ботаники АН Украины)"*.

Про це вказано також у Висновку Інституту зоології НАНУ щодо будівництва Ташлицької ГАЕС⁶ (стор.2): *"наявність ... у зоні будівництва... видів тварин, що занесені до Червоної книги України, не дає можливості розбудови Ташлицької ГАЕС без порушення діючого законодавства"*.

Позиція даного інституту така, що компенсаційні заходи, що пропонуються проектом можуть бути недостатніми, а іноді і неможливими (стор.2), репатріація видів навряд чи можлива (стор.2), а *"компенсаційні заходи, що пропонувалися для часткового зменшення негативних наслідків будівництва на тваринний світ і були розроблені на основі польових досліджень, сьогодні вже можуть бути недостатні, або й неможливі"*, *"репатріація видів, яку пропонують, принаймні для гирла р. Бакишала... нереальна за відсутністю методик і детальних знань про екологію ряду "червонокнижних," тварин та рослин"*.

Висновок попередньої екологічної експертизи 1997 р. був негативний і зобов'язував замовників доопрацювати проектні матеріали уточненого проекту Ташлицької ГАЕС, так як *"враховуючи той факт, що реалізація даного уточненого проекту в сучасних умовах викличе порушення вимог ряду законодавчих актів – Водного кодексу України (ст.82), "Положення про Червону книгу України" (п.3), Закону України "Про тваринний світ" (статті 32, 39), Закону України "Про природно-заповідний фонд України" (ст.7), суть яких викладена у констатуючій частині даного висновку держкоекспертизи (щодо впливу на складові довкілля), Мінекобезпеки України оцінив його негативно"*.

На сьогодні можна констатувати наявність тих же порушень законодавства, про які згадувало Міністерство охорони довкілля ще у 1997 році. Замовники (НАЕК «Енергоатом», Міністерство палива та енергетики України) і не могли доопрацювати проект у цій частині, оскільки при будь-якому варіанті затоплення Олександрівського водосховища шкода, що буде нанесена червонокнижним видам є некомпенсованою і проект вступатиме в суперечність із природоохоронним законодавством України.

Б) Відповідно до ст. 4 Бернської конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, до якої Україна приєдналась у 1996 році (Закон

⁴ Лист Відділення загальної біології НАНУ від 10.11.1998 р. № 110/65 до Національного екологічного центру України.

⁵ Заяви про екологічні наслідки будівництва і експлуатації ТГАЕС, опублікована у газеті "Радянське Прибужжя" від 15.03.1997 р.

⁶ Висновок Інституту Зоології НАНУ щодо будівництва ТГАЕС

України про приєднання до цієї Конвенції від 10.29.1996 № 436/96-ВР), сторони зобов'язані вжити відповідних законодавчих чи адміністративних заходів щодо забезпечення охорони середовищ існування видів дикої флори і фауни, особливо тих, що перелічені в додатку I та II.

У офіційних документах та дослідженнях науковців зазначено, що в результаті підняття рівня Олександрівського водосховища буде частково затоплено (знищено) середовище існування видів, занесених до Додатку I Бернської конвенції: мерінгії бузької (*Moehringia hupabica* Gyunj et Klok.) та гвоздики бузької (*Dianthus hupanicus* Andr.). Створення Олександрівського водосховища зруйнує природний ентомоценоз і негативно вплине на один з хижих видів прямокрилих – дибку, що занесена до Червоної книги України. Дибка входить також до Додатку 2 Бернської Конвенції. Тому знищення ентомоценозу дибки суперечить ст.6 Бернської конвенції, яка вказує, що у відношенні до видів Додатку 2 забороняється

а) всі форми навмисного вбивства та б) навмисні збитки місцям виведення потомства, відпочинку чи їх знищення.

3. Порушення земельного законодавства

Взимку 2006 року ВП "Атоменергобуд" НАЕК "Енергоатом" підняв рівень Олександрівського водосховища вище нормального підпірного рівня 8.0 м. (фактичному природному рівню ріки Пд. Буг). Такі дії призвели до затоплення понад 20 га земель, які входили до складу РЛП "Гранітно-степове Побужжя". Такі дії також були самовільним захопленням земель, так як НАЕК "Енергоатом" не мав жодних правостановлюючих документів на земельну ділянку, площею 27,72 га, яка входила на той час до складу РЛП і відносилася до земель природоохоронного призначення. Листи та приписи Державного управління екології та природних ресурсів в Миколаївській області щодо негайного пониження рівня Олександрівського водосховища були проігноровані. Станом на 16-19 травня 2006 р. в процесі перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства державною екологічною інспекцією було зафіксовано, що фактичний рівень НПП Олександрівського водосховища становить 14,7 м., що не відповідає висновку екологічної експертизи щодо уточненого проекту спорудження Ташлицької ГАЕС через те, що земельні ділянки, що підтоплюються, не виведені зі складу РЛП "Гранітно-степове Побужжя"⁷.

Таким чином, до прийняття рішень про виведення зі складу РЛП земель площею 27,72 га (рішення Миколаївської обласної ради №10 від 6.07.2006 р.) та надання їх в постійне користування НАЕК "Енергоатом" (Постанова КМУ від 20.06.2006 р.) підняття рівня Олександрівського водосховища до 14,7 м. було незаконним та це можна було кваліфікувати як самозахоплення земель природно-заповідного фонду.

20 червня 2006 р. Кабінет Міністрів України прийняв Постанову №841 "Про надання земельних ділянок у постійне користування", якою надав в постійне користування ДП НАЕК "Енергоатом" землі площею 27,7218 га., які входили на той час до складу РЛП "Гранітно-Степове Побужжя". Цим рішенням КМУ також змінив цільове призначення земель, перевівши їх з категорії земель природоохоронного призначення до категорії земель енергетики.

Вказана Постанова прийнята з порушенням процедури прийняття рішення про надання в постійне користування земель, яка передбачена Земельним кодексом.

Згідно Земельного кодексу, надання земельних ділянок юридичним особам у постійне користування здійснюється за проектами відведення цих ділянок. Згідно п. 6 ст. 123 Земельного кодексу, проект відведення земельної ділянки погоджується із органом

⁷ *Акт перевірки додержання вимог природоохоронного законодавства ВП «Атоменергобуд» під час будівництва Олександрівського та Прибузького водосховищ від 16-19.05.06р. Державної екологічної інспекції.*

по земельних ресурсах, природоохоронним та санітарно-епідеміологічним органами, органами архітектури та охорони культурної спадщини тощо.

Проекти землеустрою щодо відведення 27,72 га земель НАЕК "Енергоатом" під хвостову частину Олександрівського водосховища не були погоджені Управлінням екології та природних ресурсів в Миколаївській області та отримали негативні висновки⁸, що робить незаконним прийняття рішення про відведення цих земель у постійне користування НАЕК "Енергоатом".

Згідно з п. 2.8. Порядку погодження природоохоронними органами матеріалів щодо вилучення (викупу), надання земельних ділянок (наказ Мінприроди від 5.11.2004р. №434) погодження матеріалів вилучення земельних ділянок територій та об'єктів природно-заповідного фонду здійснюється за умови письмового погодження взяття юридичною особою охоронного зобов'язання, яке визначає режим охорони даної земельної ділянки та обов'язки землекористувача по підтриманню режиму даної території. Так як взяття НАЕК "Енергоатом" на себе охоронного зобов'язання є неможливим через те, що НАЕК планує використання земельної ділянки не за цільовим призначенням, управлінням екології не могло бути видано позитивний висновок по проектам землеустрою за умови перебування цих земель у складі РЛП "Гранітно-степове Побужжя".

Кабінет Міністрів України не мав права надавати ці землі та змінювати їх цільове призначення до того, як питання зміни меж РЛП "Гранітно-степове Побужжя" буде розглянуто на засіданні Миколаївської обласної ради. А рішення Миколаївської обласної ради було прийнято лише в липні 2006 р.

Землі переводяться до категорії земель ПЗФ та іншого природоохоронного призначення лише після створення об'єкту ПЗФ на них, тому відповідно переведення земель із категорії земель ПЗФ до іншої повинно відбуватися у разі виведення земель зі складу території об'єкту ПЗФ (ст. 43 Земельного кодексу). Таким чином, рішення про зміну цільового призначення земель із земель природоохоронного призначення на землі енергетики могло бути прийнято тільки після виведення цих земель із складу РЛП, а не навпаки.

Важливо наголосити, що Державний комітет України по земельним ресурсам у своєму листі⁹ до НАЕК "Енергоатом" в процесі підготовки прийняття постанови КМУ №841 вказав, що надання ним позитивних висновків по проектах землеустрою можливе лише у разі надання позитивного висновку природоохоронного органу щодо погодження проектів землеустрою.

Проте позитивні висновки по проектах землеустрою щодо 27,72 га земель чи управління екології, чи Міністерства охорони навколишнього природного середовища, що були умовою центрального органу по земельним ресурсам, так і не були отримані, відповідно Держкомзем також не погодив це питання, що складає порушення передбаченої земельним кодексом процедури прийняття рішення Кабінетом Міністрів про надання земель, (ст. 123, п. 8)

Листом від 5.03.2007 р. Державна інспекція по охороні пам'яток культури в Миколаївській області повідомила, що висновки інспекції щодо погодження проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок в постійне користування ДП НАЕК "Енергоатом" загальною площею 27,72 га під хвостову частину Олександрівського водосховища надавалися з певними умовами. Однією з умов погодження державної

⁸ *Висновки державного управління екології та природних ресурсів у Миколаївській області про погодження проекту землеустрою щодо відведення земельних ділянок від 24.02.2006 № 01-04/397-05/3, № 01-04/397-05/2, № 01-04/397-05/1.*

⁹ *Лист Державного комітету по земельним ресурсам від 25.12.06 р. та додаток від 23.05.06 р. №14-23-11/3917*

інспекції по охороні пам'яток культури в Миколаївській області проектів землеустрою щодо відведення земель 27,72 га було недопущення зміни цільового призначення земель. Проте дана умова була проігнорована, так як КМУ змінив цільове призначення земельних ділянок з земель природоохоронного призначення на землі енергетики. Це також можна трактувати як відсутність позитивного погодження проектів землеустрою (зі зміною цільового використання земель, що надаються в постійне користування) органом по охороні культурної спадщини, як цього вимагає п. 6 ст. 123 Земельного кодексу.

4. Порушення водного законодавства

А) Стаття 82 Водного кодексу забороняє спорудження в басейнах річок водосховищ і ставків загальним обсягом, що перевищує обсяг стоку даної річки в розрахунковий маловодний рік, який спостерігається один раз у двадцять років. Згідно даних Державного комітету по водному господарству, Південний Буг є вже на сьогодні занадто зарегульованою і об'єм водосховищ, які створені на річці, перевищує обсяг стоку річки в маловодний рік. Тому створення Олександрівського водосховища суперечить ст.82 Водного кодексу.

Б) Об'єкти Ташлицької ГАЕС згідно з проектом є складовою частиною Південно-Українського енергокомплексу, який включає також і ЮУ АЕС. Режим роботи АЕС та ГАЕС взаємопов'язані, так як мають спільні об'єкти водопостачання. Введення в експлуатацію Ташлицької ГАЕС вплине на умови водопостачання ЮУ АЕС, яка уже зараз в маловодні роки не повністю забезпечена водними ресурсами. Не вирішені також проблеми водопостачання та охорони вод в нижній течії Пд. Бугу¹⁰.

В) Згідно позиції Держводгоспу¹¹, існуюча потужність ЮУ АЕС (3 блоки) не забезпечені водою на сьогодні, крім того станція практично працює на прямоточній системі водопостачання, що протирічить ст. 96 Водного кодексу.

Г) Передбачені Програмою першочергового заповнення водою Ташлицької ГАЕС мінімальні санітарні пропуски (11,6 м³/с) з Олександрівського водосховища не забезпечать водопостачання та відповідну якість води в пониззі Пд. Бугу. Екологічно допустимі санітарні пропуски в нижній б'єф Олександрівського водосховища мають бути не нище 17,0 м³/с¹².

Д) Добові коливання рівня води в Ташлицькому водосховищі в результаті запуску другого гідроагрегату при НПР Олександрівського водосховища 14,7 м. складатимуть до 1,1 м. Скиди води в результаті роботи ГАЕС в Олександрівське водосховище призведуть до різких коливань води, активізації ерозійних процесів, скаламучення донних відкладів, підвищення мутності води в водосховищі, що негативно вплине на якість води в р. Пд. Буг¹³.

5. Порушення законодавства про охорону історичної та культурної спадщини

11 квітня 2006 р. Міністр культури і туризму України І. Д. Ліховий підписав наказ №173/0/16-06 про внесення "Історичного ландшафту центру Буго-Гардівської паланки Війська Запорозького" до Державного реєстру нерухомих пам'яток України за категорією - пам'ятка місцевого значення. Таким чином землі, які зараз затоплені, включаючи острів Гард визнані пам'яткою і підлягають суворій охороні з боку держави.

¹⁰ Лист Державного комітету України по водному господарству від 10.02.2006 р. №МБ\9-68.

¹¹ Лист Державного комітету по водному господарству від 25.11.2005 р.

¹² Там же.

¹³ Там же.

20 квітня 2006 р. облікову картку об'єкту культурно спадщини «Історичний ландшафт центру Буго-Гардівської паланки Війська Запорізького» було надіслано до Миколаївської обласної державної адміністрації, де поінформовано про необхідність взяття під охорону даного об'єкту. Проте, незважаючи на вказані листи Миколаївська обласна державна адміністрація санкціонувала відведення земельних ділянок даної пам'ятки та їх подальше затоплення Олександрівським водосховищем.

Згідно ст. 22 та 24 п.3 Закону "Про охорону культурної спадщини", пам'ятка, внесена до реєстру підлягає беззастережному збереженню і не може бути знищена, змінена, або пошкоджена без спеціального дозволу центральних органів в сфері охорони культурної спадщини. А згідно статті 30 даного закону, Миколаївська обласна державна адміністрація, Южноукраїнська міська рада, Доманівська та Арбузинська районні ради та державні адміністрації зобов'язані заборонити будь-яку діяльність юридичних та фізичних осіб, яка створює загрозу пам'ятці або порушує законодавство у сфері охорони культурної спадщини.

Протягом вересня 2005 – квітня 2006 р. Міністерство культури і туризму та Державна служба охорони культурної спадщини неодноразово інформували Миколаївську обласну владу про культурну цінність та потреби охорони «Історичного ландшафту центру Буго-Гардівської паланки Війська Запорізького» як нововиявленого об'єкта культурної спадщини та пам'ятки культури. На звернення Міністра культури і туризму до голови Миколаївської обласної державної адміністрації було отримано відповідь 20 березня 2006 р. №377\0\05-1/2-06, в якій зазначено, що якщо Міністерство внесе «Історичний ландшафт центру Буго-Гардівської паланки Війська Запорізького» до переліку щойно виявлених об'єктів культурної спадщини, та якщо цей ландшафт, як пам'ятка, потраплятиме до зони затоплення Олександрівського водосховища, то може бути розглянуто питання про скасування затвердженого Урядом України проекту будівництва Ташлицької ГАЕС¹⁴.

Проте, на сьогодні дана пам'ятка затоплена (підтоплена) Олександрівським водосховищем, НІР якого планується піднімати до відмітки 16,9 м. та вище, що свідчить про нехтування посадовими особами вимог законодавства та незаконну бездіяльність.

Крім того, при відведенні земельної ділянки площею 27,72 га в постійне користування Кабінетом Міністрів України¹⁵ було порушено вимоги Державної інспекції по охороні пам'яток культури в Миколаївській області.

Листом Державна інспекція по охороні пам'яток культури в Миколаївській області повідомила¹⁶, що висновки інспекції щодо погодження проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок в постійне користування ДП НАЕК "Енергоатом" загальною площею 27,72 га під хвостову частину Олександрівського водосховища надавалися з певними умовами. Однією з умов висновків було недопущення зміни цільового використання земельних ділянок.

Дана інформація свідчить про те, що умови погодження державної інспекції по охороні пам'яток культури в Миколаївській області щодо проектів землеустрою про відведення земель 27,72 га під затоплення були проігноровані КМУ, так як КМУ змінив цільове призначення земельних ділянок з земель природоохоронного призначення на землі енергетики і санкціонував затоплення земель.

¹⁴ Лист Міністерства культури та туризму України від 12.05.06 р. №280.24.13-06 Голові НЕЦУ Таращуку С. В.

¹⁵ Постанова КМУ від 20.06.2006 р. №841 «Про надання земельних ділянок в постійне користування»

¹⁶ Лист Державної інспекції по охороні пам'яток культури в Миколаївській області від 5.03.2007р.

№46 МБО «Екологія-право-людина»

6. Порухнення законодавства про екологічну експертизу

А) Зведений комплексний висновок Укрінвестекспертизи щодо проекту завершення будівництва Ташлицької ГАЕС¹⁷, складовою частиною якого був висновок державної екологічної експертизи Уточненого проекту спорудження Ташлицької ГАЕС від 30.04.98 р., було винесено лише у 2002 році. У 2000 році КМУ своєю Постановою від 16.11.2000 р. №1713 доручив доопрацювати проект Ташлицької ГАЕС і подати його на затвердження КМУ. В постанові було зазначено: «Погодитися з пропозицією Міністерства палива та енергетики щодо введення в дослідно-промислову експлуатацію у 2003 році двох гідроагрегатів Тагилицької ГАЕС встановленою потужністю 300 МВт на замкнутих водоймах, не з'єднаних з Ташлицьким водосховищем-охолодником Южно-Української АЕС та р. Південний Буг, забезпечивши вирішення питань, пов'язаних з режимом заповнення та підживлення обох водойм відповідно до висновків державної екологічної експертизи)). Під час доопрацювання врахувати пропозиції Миколаївської обласної державної адміністрації щодо розв'язання соціальних та екологічних проблем, пов'язаних з будівництвом Ташлицької ГАЕС, а також вимоги висновку державної екологічної експертизи уточненого проекту будівництва Ташлицької ГАЕС. Дане доопрацювання було виконане у 2001 році, і вже доопрацьований проект було подано на комплексну експертизу без проведення додаткової державної екологічної експертизи доопрацьованого проекту. При чому екологічна експертиза у 1998 році проводилася Уточненого проекту спорудження Ташлицької ГАЕС в складі трьох гідроагрегатів.

Кабмін¹⁸ у 2002 році затвердив вже Проект завершення будівництва Ташлицької ГАЕС в складі шести гідроагрегатів. Тобто, фактично було змінено проект (з трьох гідроагрегатів до шести) та змінено назву самого проекту (з уточненого проекту спорудження Ташлицької ГАЕС на проект завершення будівництва Ташлицької ГАЕС) без проведення державної екологічної експертизи таких змін до проекту. Це саме підтверджує і Держводгосп у своєму листі до Мінприроди¹⁹.

Такі дії суперечать статті 29 Закону «Про охорону навколишнього природного середовища».

Б) Згідно висновку державної екологічної експертизи матеріалів пускового комплексу Олександрівського гідровузла на р.П.Буг, затвердженого Міністерством навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України від 19.02.98 р. №09\2-3-35, передбачено роботу цього гідровузла на існуючому Олександрівському водосховищі при НІР – 8 м. Це свідчить про те, що екологічна експертиза розглядала проект Олександрівського гідровузла, включаючи Олександрівське водосховище, при НІР – 8 м. та оцінювала його вплив на довкілля саме при НІР – 8 м. А положення висновку екологічної експертизи стосовно Уточненого проекту спорудження Ташлицької ГАЕС № 9/2-1/2-3-430 від 30.04.98 р., прийнятого двома місяцями пізніше, які передбачають значне підвищення рівня Олександрівського водосховища (до 20,7 м), не узгоджуються з положеннями висновку екологічної експертизи по Олександрівському гідровузлу.

При проведенні державної екологічної експертизи пускового комплексу Олександрівського гідровузла на р. Пд. Буг, проектна документація по якому передбачала експлуатацію цього гідровузла при існуючому Олександрівському

¹⁷ Зведений комплексний висновок №32 Центральної служби Укрінвестекспертизи щодо проекту

завершення будівництва Ташлицької ГАЕС від 31.01.2002 р.

¹⁸ Розпорядження КМУ від 17 червня 2002 р. N. 342-р «Про затвердження проекту завершення

будівництва Ташлицької ГАЕС»

¹⁹ Лист Державного комітету по водному господарству від 25.11.2005 р.

водосховищі при НПР – 8 м. Підняття рівня Олександрівського водосховища не було передбачено проектною документацією, не проходило державну екологічну експертизу і тому може мати непередбачувані наслідки для довкілля та роботи Олександрівського гідровузла. Відступ від проекту та підвищення рівня НПР Олександрівського водосховища є таким, що порушує законодавство (ст. 26, 27 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»).

Вплив на геологічне середовище та гідрогеологію регіону

Обстеження території будівництва Ташлицької ГАЕС (березень 2007 р.) та вивчення деяких матеріалів, зокрема, «Заключного звіту про результати експертної оцінки за темою: «Виконати Програму першочергових заходів щодо оперативного інструментального обстеження гідротехнічних споруд Ташлицької ГАЕС для визначення стану їх техногенної безпеки, експертної оцінки негативного впливу на довкілля та розробки спеціальної програми комплексного наукового супроводу у період пуску та експлуатації об'єкту» дозволяють зробити такі висновки:

Заповнення Олександрівського водосховища до відмітки 16,9 м, безумовно, може негативно вплинути на умови формування підземних вод, зокрема, збільшити інфільтраційне живлення підземних вод, що може викликати підтоплення значних територій та забруднення підземних вод. В матеріалах, що були представлені експерту, обґрунтування виникнення негативних гідрогеологічних процесів відсутнє. Відомо, також, що будівництво водосховищ може призводити до значної інтенсифікації сейсмічної обстановки території. Згідно з нормами будівництва великих гідротехнічних споруд, бальність території необхідно підвищувати на 1-2° за шкалою Ріхтера у зв'язку з погіршенням інженерно-геологічних умов, зокрема, наявними можливостями підтоплення прилеглих територій.

Взагалі, існує необхідність виконати детальний аналіз результатів інженерно-геологічних вишукувань, що проводилися більш ніж 30 років назад, виконати інтерпретацію методики їх проведення з точки зору сьогоденної екологічної політики у світі та у нашій країні. Необхідно звернути увагу на те, що за час довголітнього будівництва гідро акумулятивної станції корінним чином змінилися наукові підходи до оцінки можливості підтоплення прилеглих територій, забруднення підземних вод тощо, а також погляди суспільства відносно історичних цінностей території забудови.

Для оцінки зміни природного стану території Ташлицької ГАЕС та прилеглих територій в результаті будівництва та експлуатації електростанції необхідно виконати аналіз існуючих матеріалів, а також, можливо, виконання додаткових еколого-геологічних досліджень.

Таким чином, необхідно представити:

1. Результати геологічних та гідрогеологічних вишукувань у межах Ташлицького комплексу.
2. Методику проведення моніторингу поверхневих, підземних вод та зони аерації.
3. Результати моніторингу.
4. Методику проведення сейсмічних досліджень у межах території атомної станції.
5. Карту сучасного мікросейсмічного районування.
6. Прогнозну карту макросейсмічного районування.
7. Прогнозну карту зміни режиму підземних вод.
8. Рекомендовані природоохоронні заходи.

Після детального аналізу названих матеріалів, а можливо, і додаткових досліджень можна зробити висновок про екологічну безпеку будівництва Ташлицької ГАЕС.

Згідно даних Причорноморської ДРГП, в районах розташування енергетичного комплексу спостерігається інтенсифікація процесів підтоплення. На думку експерта, до основних техногенних чинників розвитку процесу підтоплення відноситься водогосподарська діяльність (в основному наявність крупних систем зрошування). При цьому, слід зазначити, що площі зрошення на півні України, в тому числі в Миколаївській області останнім часом зменшились, а підтоплення прогресує. Це явище можна пояснити тим, що на більшості іригаційних систем зрошування виконувалось на фоні дренажу (горизонтального, вертикального або комбінованого), який вийшов з ладу. Але рівень ґрунтових вод, що досяг критичних відміток за рахунок інфільтрації поливних вод та атмосферних опадів при високій природній водності може не знижуватись навіть без проведення зрошувальних робіт, а навіть зростати, обумовлюючи катастрофічне підтоплення земель.

В районі енергетичного комплексу четвертинні суглинки, до яких приурочені ґрунтові води, залягають на червоно-бурих глинах пліоцену, які для нього є водотривом. Тому підвищення рівнів ґрунтових вод за рахунок техногенних причин є закономірним. На зрошуваних землях, а також на територіях населених пунктів інфільтрація атмосферних опадів, зрошувальних вод та вод, що втрачаються внаслідок господарської діяльності, безумовно, обумовлюють підтоплення земель та населених пунктів. Якщо на такий природно-техногенний процес накласти фільтрацію із поверхневих водоймищ, то інтенсивність процесів підтоплення може значно підвищитись і стане необхідним виконання охоронних дій. Підвищення рівня в Олександрівському водосховищі до +20 м безумовно обумовить інтенсифікацію інфільтрації з нього та викличе підйом рівня ґрунтових вод. З підйомом рівня ґрунтових вод вище верхньої межі сезонних, річних та багаторічних його коливань збільшаться ухили та швидкості фільтрації підземних вод, що призводить до інтенсифікації зсувів та запливин. Збільшення ухилів та швидкості підземних вод можуть обумовити суфозійні явища, зокрема вимивання загіпсованих порід і лесак. Суфозійні явища в гіпсах та їх природна просадковість можуть призвести до катастрофічних знижень поверхні землі. Підйоми рівнів ґрунтових вод вище критичних відміток, як вже зазначено, обумовлюють підтоплення земель, що в свою чергу може призвести до повторного засолення ґрунтів, ерозії ґрунтів та зростанню ярів.

Таким чином, із наведених матеріалів неможливо зробити гарантованого висновку, що гідротехнічні споруди Ташликської ГАЕС в процесі їх експлуатації не призведуть до інтенсифікації підтоплення земель та населених пунктів, виникнення зсувів, техногенного карсту, ерозії земель, повторного засолення земель, а також інтенсифікації сейсмічних процесів.

Проектування та будівництво споруд 1-го класу відповідальності повинно виконуватись на основі результатів інженерних вишукувань до складу яких входять наступні види:

- інженерно-геодезичні;
- інженерно-геологічні;
- геотехнічні;
- інженерно-гідрологічні;
- інженерно-гідрометеорологічні;
- вишукування для раціонального використання та охорони навколишнього середовища;
- спеціалізовані (умовно вишуквальні).

Для того, щоб продовжувати будівельні роботи на Ташлицькій ГАЕС необхідно виконати комплекс інженерних вишукувань із застосуванням сучасних методів, виконати прогноз зміни режиму підземних вод під впливом природних та техногенних факторів на основі методів математичного моделювання.

Необхідно також визначити ризик інтенсифікації процесів підтоплення земель та населених пунктів під впливом природних та техногенних факторів, зокрема можливість підпору викликану збудованим водосховищем.

Визначити ризик інтенсифікації зсувів, ерозії земель, лесового карсту, повторного засолення земель, тощо.

Визначити ризик впливу водосховищ на сейсмічність території і збільшення її бальності на 1-2 бали на основі різкого погіршення інженерно-геологічних умов.

При прогнозуванні впливу Ташликської ГАЕС на підтоплення земель та населених пунктів приймати до уваги не тільки зміну рівнів ґрунтових вод, але і вологості приповерхневого шару.

При прогнозуванні режиму ґрунтових вод вивчити ризик забруднення вод, що використовуються для водопостачання.

За матеріалами вишукувальних та прогнозних робіт розробити ОВНС території ГАЕС.

Виконання вишукувальних та прогнозних робіт, а також розробка ОВНС повинно виконуватись на тендерній основі Міністерства охорони навколишнього природного середовища.

Вплив на рослинний і тваринний світ, об'єкти природно-заповідного фонду

У проектних матеріалах, Заяві "Про екологічні наслідки будівництва і експлуатації Ташлицької ГАЕС, практично не висвітлений сучасний стан справ з об'єктами природно-заповідного фонду у зоні будівництва Ташлицької ГАЕС. Дається посилання на заказник "Гранітно-Степове Побужжя", який так ніколи і не був створений тощо. Поряд з цим, ігнорується той факт, що з 1994 р. існує РЛП "Гранітно-степове Побужжя", який має дирекцію, юридичну адресу. Рішенням сесії Миколаївської обласної Ради народних депутатів від 25 жовтня 1996 р. територію РЛП "Гранітно-степове Побужжя" було розширено ще на 2060,9 га, що знаходяться безпосередньо у зоні будівництва. Більшість невеликих за площею об'єктів природно-заповідного фонду, про які йде мова у матеріалах Проекту ТГАЕС, додатках до нього та Заяві, такі, як "Скеля Кременчук", "Бузький" тощо увійшли до складу регіонального ландшафтного парку. Під час розробки Проекту створення (розширення) РЛП "Гранітно-степове Побужжя" (III черга) ВО ПУАЕС безпосередньо залучалась, як землекористувач, при узгодженні розширення території парку (Лист ВО ПУАЕС №49/1607 від, 01.10.1996 р. до директора Миколаївської філії Інституту землеустрою). Виходячи із викладеного вище, матеріали Проекту та Заява складені з порушенням Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища (Ст. 51) та Закону України "Про екологічну експертизу" (Ст. 32, п. 4).

Ґрунтуючись на матеріалах Проекту створення (розширення) РЛП "Гранітно-Степове Побужжя" (III черга), ми прийшли до висновку, що при заповненні Олександрівського водосховища, як з НПР 16,0 м, так і з НПР 20,7 під руйнування, повне або часткове, потрапляють значні площі території регіонального ландшафтного парку (тільки земель водного фонду - річки з островами і порогами, 464,5 га). У зв'язку з цим, реалізація Проекту ТГАЕС призведе до порушення Закону України "Про природно-заповідний фонд України" ст.7, і буде дією, що передбачена ст.64, цього ж Закону (пункти "а" та "е"). Буде порушена також ст. 72 Земельного кодексу України в якій регламентується використання земель природоохоронного призначення. Треба також додати, що згідно з Рішенням Миколаївської обласної Ради, землі, що знаходяться у тимчасовому користуванні ВО ПУАЕС були зарезервовані під розширення РЛП і їхнє використання теж регламентується Законом України "Про природно-заповідний фонд України" (ст. 55).

Висновок Державної екологічної експертизи щодо Уточненого проекту будівництва Ташлицької ГАЕС від 30.04.1998 №9/2-1/2-3-430 надавався до прийняття Закону України від 21.09.2000 №1989-111 "Про затвердження Загальнодержавної програми формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки" та виникнення нових суттєвих обставин, зокрема -обов'язковості створення національного природного парку "Гранітно-степове Побужжя".

У розділі ОВНС (ч. 7, розд. 7.2, стор. 165-166) стосовно впливу реалізації проекту ТГАЕС зазначається, що тваринний світ наземних екосистем зазнає як безпосереднього, так і опосередкованого негативного впливу внаслідок заповнення Олександрівського водосховища. Оцінюючи цей вплив, проєктанти посилаються на висновок Інституту зоології АН УРСР (ч. 7, розд. 7.2, додаток 4). Констатується, що вплив на орнітофауну та малакофауну буде незначним, а збитки, що наносяться рідкісним та корисним видам комах можуть бути компенсовані створенням ентомологічних мікрозаповідників та мікрозаказників. Незрозуміле з яких причин в ОВНС повністю відсутні відомості про такі важливі групи наземних хребетних як земноводні та плазуни, тоді як у матеріалах Інституту зоології (додаток 4, стор.26) зазначається: *"В результате реализации уточненного проекта Ташлыкской ГАЕС во всех вариантах (21 м – 16 м) произойдет разрушение пойменных биотопов, что приведет к исчезновению или существенному сокращению численности целого ряда видов охраняемых на территории Николаевской области"*. Це полоз жовточеревий (жовтобрюх), вид занесений до Червоної книги України, види регіонального списку охорони – тритони звичайний та гребінчатий, квакша звичайна, жаба гостроморда, ящірки піщана та зелена (додаток 4, стор. 24-25). Створення мікрозаповідників та мікрозаказників, як компенсація збитків для ентомофауни, на нашу думку, є не можливим тому, що ці категорії не передбачені Законом України "Про природно-заповідний фонд України".

У розділі ОВНС (ч. 7, розд. 7.2, стор. 167), стосовно впливу реалізації даного проекту на іхтіофауну, зазначається, що будівництво ТГАЕС *"еще более изменит гидрологический режим реки в данном регионе, притом в сторону, более неблагоприятную для естественной ихтиофауны Ю. Буга"*. Далі підкреслюється, що це *"в меньшей степени может отразиться только на рыбах приспособленных к замедленному течению (лимнофильная группа)*. Загально відомо, що одним з найбільш цінних комплексів тваринного світу є реофільні риби, зокрема найбільше, з тих 2-3, що ще збереглися на Землі, стадо марени дніпровської, занесеної до Червоної книги України. Заповнення водосховища знищать біотопи цього виду. В ОВНС зазначається, що *"При НПО 20,7... будут утрачены незаменимые естественные нерестилища рыб... с ихтиологической точки зрения это не приемлемо"*. Далі зазначається, що з НІП 16,0 знищується частина нерестовищ.

Із викладеного вище випливає, що реалізація проекту призведе до порушень Закону України "Про тваринний світ" (ст. 7 (умова друга) та 34), Положення "Про Червону книгу України (п.3).

Під час проведення Державних екологічних експертиз Уточненого проекту Ташлицької ГАЕС у 1992-1993 роках та 1997-1998 роках, Інститут зоології ім. І.І. Шмальгаузена НАН України зазначав про інтегрований негативний вплив цього будівництва на тваринний світ і про порушення низки законодавчих актів України та міжнародних угод у разі його реалізації при всіх відомих схемах, що передбачають прямий гідрологічний зв'язок нижньої водойми ГАЕС з р. Південний Буг (Олександрівським водосховищем). Підйом рівня води в Олександрівському водосховищі, навіть до 14,7 м, вкрай негативно вплине на іхтіофауну регіону. **Негативне ставлення Інституту зоології до проекту добудови Ташлицької ГАЕС у такому варіанті залишається на сьогодні незмінним (лист директора Інституту зоології від 19.09.2006 р. №114/436).**

Проаналізувавши матеріали ОВНС, стосовно впливу на рослинний світ (ч.7, розд. 7.2, стор. 159-165) можна зробити такі висновки:

1. Прогноз зміни рослинного світу робився ґрунтуючись, виключно, на групі квіткових рослин, чого недостатньо, оскільки багато видів мохів, лишайників та грибів зараз також перебувають під особливою охороною держави.
2. Акцентуючи увагу на рідкісні та зникаючі види, укладачі розділу зовсім лишили поза увагою питання, що пов'язані із знищенням запасів дикорослих лікарських, медоносних, кормових, декоративних та інших рослин.
3. При оцінці впливу будівництва на рослинний покрив брались до уваги лише два фактори – затоплення біотопів водосховищем та зміна мікроклімату у долині річки. Збільшення антропогенного пресу, який закономірно зв'язаний з крупним будівництвом явно недооцінюється. Наприклад, ствержується, що він вплине лише на чисельність корисних рослин, які можуть зриватися на букети або заготовлятися як лікарська сировина населенням. В той же час, для таких рідкісних видів, як смілка бузька та гвоздика бузька з'являться нові біотопи, а смілка навіть збільшить свою чисельність (!). Реальні факти вказують, що велике будівництво вже привело і призведе у майбутньому до сильного витоупування схилів, скупчення великої кількості відходів і появи нових звалищ сміття тощо. Наслідок – деградація або повне знищення біотопів. Після затоплення заплави головне пасовище навантаження ляже на степові схили. Рекреаційне навантаження також зміститься на середні, раніше малодоступні ділянки каньйону, які опиняться безпосередньо біля води. Тому якщо затоплення та зміна мікрокліматичних умов, як вважають проєктанти, і не справить значного впливу на найбільш цінні степові та наскельні рослинні угруповання, то наведені нами фактори обов'язково будуть справляти великий негативний вплив.
4. При економічних підрахунках збитків рослинному світу, результати яких надаються в ОВНС та Заяві, не брались до уваги ресурси корисних дикорослих рослин (лікарських, декоративних, кормових тощо) та популяції тих видів мохів, лишайників і грибів, що знаходяться під особливою охороною. При підрахунках не бралась до уваги ціла низка видів квіткових рослин, які занесені до Червоної книги України - шафран сітчастий, рястка Буше, тюльпан бузький, представники роду Ковила тощо. Це протирічить Постанові Кабінету Міністрів України від 1 червня 1993 р. N 399 (399-93-п) "Про розміри компенсації за добування (збирання) та шкоду заподіяну видам тварин і рослин, занесеним до Червоної книги України".

Вважаємо, що розміри збитків, які наведені проєктантами, вкрай занижені і ґрунтуються на неповних даних та методично некоректних підрахунках.

В результаті численних експедиційних виїздів протягом 1998-2006 років фахівцями Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України встановлено, що під прямий або опосередкований вплив (затоплення або підтоплення) Олександрівського водосховища при реалізації проєкту будівництва Ташлицької ГАЕС потрапила частина популяцій 20 раритетних видів рослин, а саме: гвоздики бузької, голонасінника одеського, ковил волосистої та гранітної, рябчика руського, сну богемського, рястки Буше, смілки бузької, тюльпана дібровного, валеріани пагононосної, вероніки Гриня, винограду лісового, горицвіту весняного, оману високого, очитка Борисової, півників солелюбних, смілки приземкуватої, юриней Пачоського, бурачка савранського, жовтозілля дніпровського (Проміжний звіт за 2 етап договору №296-2005 "Раритетний фітогенофонд судинних рослин зони впливу Ташлицької ГАЕС та розробка заходів його збереження. Етап 2. - Київ, 2006. - С. 6). Серед них 6 видів мають міжнародний природоохоронний статус, 9 видів -національний, 8 видів- регіональний природоохоронний статус.

У цьому звіті викладено багато фактів, які свідчать про шкоду, заподіяну видам рослин, занесеним до Червоної книги України. Зокрема, на С. 33 - 34 відзначено, що при

заповненні Олександрівського водосховища до відмітки 14,7 м було затоплено близько 300 кв.м площі, яку займала популяція голонасінника одеського (Світовий червоний список, Червона книга України), її щільність становила від 10 до 70 особин/кв. м. Тобто було знищено від 3000 до 21000 особин цього рідкісного виду. Крім того, саме в цих умовах знаходився фітоценотичний оптимум голонасінника одеського, він мав тут найвищу життєвість та продукував найбільше насіння. Подальше підняття рівня води знищить найбільш життєву частину його популяції.

На С. 24 - 25 говориться про затоплення та підтоплення в долині р. Південний Буг окремих ділянок піщаних степів з домінуванням ковили волосистої та ковили гранітної. У складі їх угруповань відзначено значну концентрацію видів рослин, занесених до Червоної книги України та Європейського червоного списку (всього 6 видів). Загальна площа території, раритетний фітогенотип якої зазнав негативного впливу і збитків становить 3 га.

Однак, в узагальнених матеріалах досліджень з комплексного екологічного моніторингу в зоні впливу Ташлицької ГАЕС (книга 1, розділ 8, С. 172 - 236) ці факти замовчуються, а висновки не базуються на матеріалах Проміжних звітів. **Не було також проведено спеціальне наукове дослідження стосовно впливу будівництва і функціонування Ташлицької ГАЕС на створюваний національний природний парк "Гранітно-степове Побужжя".**

У процесі судових засідань, пов'язаних з оскарженням рішення Миколаївської обласної Ради від 6 липня 2006 року №10 "Про вилучення земельних ділянок зі складу РЛП "Гранітно-степове Побужжя" для розміщення хвостової частини Олександрівського водосховища", з'ясувались факти самовільного використання співробітниками Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України (старшими науковими співробітниками, кандидатами біологічних наук В. В. Новосадом та Л. І. Крицькою, а також аспірантами О. В. Щербаковою і С. М. Вороною) об'єктів рослинного світу, занесених до Червоної книги України та Європейського червоного списку. Зокрема, без клопотання відповідної наукової установи, висновку Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Миколаївській області, дозволу Мінприроди України, у відсутності уповноважених відповідальних осіб та дирекції РЛП "Гранітно-степове Побужжя" протягом квітня 2006 року ними було проведено викопування та пересаджування великої кількості бульб і цибулин рідкісних видів рослин. Як свідчать звітні матеріали, всього було самовільно добуто 760 екземплярів голонасінника одеського та 50 екземплярів рястки Буше (Проміжний звіт за 2 етап договору №296-2005 "Раритетний фітогенотип судинних рослин зони впливу Ташлицької ГАЕС та розробка заходів його збереження. Етап 2. -Київ, 2006. - С. 55). Цим було порушено Закон України "Про Червону книгу України" та повністю проігноровано порядок отримання дозволів на використання об'єктів Червоної книги України.

Після неодноразових попереджень про незаконність таких дій, Міністерство палива та енергетики змушене було звернутись з клопотанням до Мінприроди України щодо видачі такого дозволу (лист від 30.10.2006 року №06/15-580). Однак, на момент його розгляду всі необхідні для погодження матеріали так і не надійшли.

Слід відзначити, що дирекція і Вчена рада Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України не надавала своєї згоди і не погоджувала документи стосовно добудови Ташлицької ГАЕС та підняття рівня Олександрівського водосховища до НПР - 14,7 м (лист директора Інституту ботаніки від 04.10.2006 р. №111-591/1-07).

Стан дослідження та збереження археологічних пам'яток у зоні затоплення Олександрівського водосховища

Протягом двох останніх десятиліть у зоні затоплення Олександрійського водосховища було проведено значні за обсягом археологічні дослідження. Однак, на час затоплення виявилось, що вони були недостатніми. На частині пам'яток вони не були завершені, на інших пам'ятках розкопки не проводилися взагалі. Причинами такого стану археологічних досліджень, на наш погляд, були такі:

1. Недостатнє фінансування археологічних робіт з боку Замовника. Зокрема, у 1995, 1997, 1999, 2000, 2003 роках фінансування не було взагалі. Лише частково були профінансовані археологічні дослідження 1996 та 2004 років.

2. Проектанти надали Інституту археології неправдиву, спотворену інформацію щодо хвостової частини водосховища. Зокрема, на супроводжуваних картах було показано, що при підйомі води у водосховищі до запланованої відмітки 14,7 м, верхня межа водосховища доходить лише до гирла Ташлика. Тому археологічні пам'ятки, що розташовані вище гирла Ташлика, а саме, поселення на Острові Клепаному (Гардовому), в урочищі Гард та в урочищі Паланкова Балка (Паланка), не були включені до плану проведення археологічних розкопок. Сьогодні вони повністю чи наполовину затоплені.

Нижче подаємо опис сучасного стану досліджень кожної з археологічних пам'яток, що потрапили в зону затоплення чи впливу водосховища.

Виноградний Сад 1. Поселення доби пізньої бронзи, сабатинівська культура, XVI-XIII ст. до н.е. Досліджувалося Миколаївською археологічною експедицією НАН України [1]. Це поселення досліджене найповніше - розкопано 32970 м² площі. Поселення майже повністю затоплене. Необхідно провести додаткові розкопки в зоні впливу водосховища.

Виноградний Сад 2. Поселення доби середньої бронзи, катакомбна культура. Культурний шар відсутній. Поселення майже повністю затоплене. Подальше проведення стаціонарних розкопок є нерентабельним.

Бузьке 1. Поселення доби пізньої бронзи, сабатинівська культура, XVI-XIII ст. до н.е. Більша частина поселення була зруйнована ще до початку розкопок. Досліджувалося Миколаївською археологічною експедицією НАН України [2]. Досліджено площу 14220 м². Поселення повністю затоплене.

Малий Кременчук. Могильник доби бронзи. Могильник був зруйнований ще до початку археологічних досліджень. Досліджувалося Миколаївською археологічною експедицією НАН України. Обстежено площу 4000 м². Могильник затоплений.

Скеля Кременчук. Поселення доби неоліту - пізньої бронзи, У - кінець II тис. до н.е. Досліджувалося Богесівською експедицією НКО у 1930-1931 років та Миколаївською експедицією у 1987 р. [3]. Це поселення знаходиться поза зоною затоплення.

Олександрівка. Поселення доби Запорозької Січі. Частина поселення, що потрапляє в зону затоплення водосховищем досліджувалося у 2004 р. Міжнародною південною середньовічною експедицією (українсько-турецькою) [4]. Інша частина пам'ятки, що потрапляє в зону впливу водосховища, потребує подальших досліджень.

Гард. Багатошарове поселення доби неоліту (VI-V тис. до н.е., буго-дністровська культура, трипільська культура етапу А), енеоліту (трипільська культура етапу В2-С1, середньостогівська культура, IV тис. до н.е.), античності (I тис. до н.е.), Запорозької Січі (XVII-XVIII ст.) та могильник доби пізньої бронзи (II тис. до н.е.) і Запорозької Січі (XVII-XVIII ст.). Досліджувалося Богесівською експедицією НКО у 1930-1931 роках (матеріали цих розкопок майже повністю втрачені під час другої світової війни) та експедицією Інституту археології НАН України у 1949 р., Миколаївською археологічною експедицією Інституту археології НАН України 1985 та 2006 рр. [5]. Це поселення і могильник, що знаходяться у хвостовій частині водосховища, перебуває у зоні його впливу, розмивається, а тому потребує подальших рятувальних археологічних досліджень. Крім того, воно

входить до складу об'єкту національної культурної спадщини „Історичного ландшафту центру Буго-Гардівської паланки Війська Запорізького”.

Острів Клепаний (Гардовий). Знаходиться у хвостовій частині водосховища. В часи Запорозької Січі тут розташовувалися поселення, церква в ім'я Покрови Пресвятої Богородиці та найвідоміший на Бозі риболовний завод – Старий, інша назва – Козацький, Гард. Ще у 1985 році протоку, що відділяє острів від скелі Пугач було засипано, тому течія посередині розмила острів, внаслідок чого він розділився на дві частини. Більше того, культурний шар у південній частині острова було частково зруйновано при будівництві насипу. Пам'ятка частково досліджувалася Миколаївською археологічною експедицією Інституту археології НАН України у 1985-1987 роках [6]. Сьогодні Клепаний (Гардовий) острів наполовину затоплений. Це унікальна пам'ятка доби Запорозької Січі, яка входить до складу об'єкту національної культурної спадщини „Історичного ландшафту центру Буго-Гардівської паланки Війська Запорізького”. Для забезпечення охорони пам'ятки рівень води у водосховищі необхідно знизити принаймні на 2,5-3 м.

Паланкова Балка (Паланка). Знаходиться у хвостовій частині водосховища. Це місце розташування поселення доби енеоліту, військового табору та цвинтаря доби Запорозької Січі. Частково досліджувалася Богесівською експедицією НКО у 1930-1931 роках та Миколаївською археологічною експедицією у 1985 р. [7]. На сьогодні військовий табір і цвинтар зруйновані будівельниками. Збереглися залишки культурного шару в прибережній частині пам'ятки, однак вони затоплені водою. Ця унікальна пам'ятка доби Запорозької Січі входить до складу об'єкту національної культурної спадщини „Історичного ландшафту центру Буго-Гардівської паланки Війська Запорізького”. Для забезпечення охорони пам'ятки та проведення тут археологічних робіт необхідно понизити рівень води у водосховищі на 3 м.

Затоплення пам'яток, що входять до складу об'єкту національної культурної спадщини „Історичного ландшафту центру Буго-Гардівської паланки Війська Запорізького” відбулося з порушенням Закону України „Про охорону культурної спадщини”, адже Міністерство культури і туризму України не давало жодних погоджень на відведення земельних ділянок на території цієї пам'ятки в постійне користування для ВП „Атоменергобуд” ДП НАЕК „Енергоатом”, а висновки Держінспекції по охороні пам'яток культури в Миколаївській області від 3 січня 2006 р., було зроблено з грубим порушенням пам'яткоохоронного Законодавства України [8].

Отже недостатнє фінансування археологічних робіт з боку замовника та надання з боку проектних організацій неправдивої, спотвореної інформації щодо хвостової частини водосховища не дозволили Інституту археології на час затоплення повністю дослідити археологічні пам'ятки, що були включені до плану розкопок. В наслідок цього на частині з них дослідження не були завершені, на інших - не проводилися взагалі.

На таких пам'ятках як Острів Клепаний (Гардовий) та Паланкова балка, що знаходиться у хвостовій частині водосховища, повномасштабні стаціонарні розкопки не проводилися взагалі. Сьогодні вони наполовину затоплені. Обидві унікальні пам'ятка доби Запорозької Січі входять до складу об'єкту національної культурної спадщини „Історичного ландшафту центру Буго-Гардівської паланки Війська Запорізького”. Для забезпечення охорони цих пам'яток та проведення на них археологічних досліджень рівень води у водосховищі необхідно знизити принаймні на 2,5-3 м.

Затоплення пам'яток, що входять до складу об'єкту національної культурної спадщини „Історичного ландшафту центру Буго-Гардівської паланки Війська Запорізького” відбулося з грубим порушенням Закону України „Про охорону культурної спадщини”.

Подальше підвищення рівня Олександрівського водосховища до відмітки 16 м є недопустимим, оскільки це завдасть непоправної шкоди культурній спадщині

національного значення: буде повністю затоплено гардовий поріг, урочище Гард і розташовані в ньому пам'ятки історії та археології Гард, Клепаний (Гардовий) Острів, Паланкова Балка, Пугач 1 та Пугач 2. Всі ці пам'ятки входять до складу унікального об'єкту національної культурної спадщини „Історичного ландшафту центру Буго-Гардівської паланки Війська Запорізького”, що підлягає охороні на підставі ст. 37 Закону України "Про охорону культурної спадщини".

ТАКИМ ЧИНОМ, експлуатація Ташлицької ГАЕС при піднятті рівня Олександрівського водосховища вище НПР - 8 м суперечить низці законодавчих актів, викличе значне затоплення особливо цінних земель каньйону річки Південний Буг та підтоплення прилеглих територій. Беручи до уваги сучасний критичний стан водних ресурсів, слід розглянути альтернативний варіант експлуатації Ташлицької ГАЕС без створення Олександрівського водосховища. Такий варіант роботи Ташлицької ГАЕС вже розглядався і навіть отримав позитивний висновок екологічної експертизи. Ним передбачено експлуатацію гідроакумулюючої станції (2х гідроагрегатів) на відвідному та підвідному каналах без підняття рівня р. Пд. Буг, затоплення цінних земель, знищення флори та фауни.

Голова Миколаївської філії
Національного екологічного
центру України

Л. І. Патрушева